

Н. В. Сокіл-Клепар

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА
ЛІТЕРАТУРНА МОВА**

(лексикологія, фразеологія, лексикографія):

ПРАКТИКУМ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАТЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМЕНІ ПРОФ. ІВАНА КОВАЛИКА

Н. В. Сокіл-Клепар

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

(лексикологія, фразеологія, лексикографія):

ПРАКТИКУМ

для студентів I курсу бакалаврського рівня вищої освіти
зі спеціальності 014 “Середня освіта”
спеціалізації 014.01 “Українська мова та література”

ЛЬВІВ – 2023

Рекомендувала до друку катедра української мови імені професора
Івана Ковалика Львівського національного університету ім. Івана Франка
(протокол № 9 від 7 червня 2023 року)

Рекомендувала до друку Вчена рада філологічного факультету Львівського
національного університету ім. Івана Франка (протокол № 11 від 9 червня
2023 року)

Сокіл-Клепар Н. В. Сучасна українська літературна мова (лексикологія,
фразеологія, лексикографія): Практикум. Львів, 2023. 66 с.

Практикум необхідний для вироблення, зміцнення та вдосконалення лексичних,
лексикографічних та фразеологічних навичок студентів.

© Н. В. Сокіл-Клепар, 2023

© ЛНУ імені Івана Франка, 2023

ЗМІСТ

Змістовий модуль 1. ЛЕКСИКОЛОГІЯ

Практичне заняття 1. ЛЕКСИКОЛОГІЯ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ДИСЦИПЛІНА.....	5
Практичне заняття 2. СЛОВО – ОСНОВА ЛЕКСИКОЛОГІЇ.....	7
Практичне заняття 3. ОДНОЗНАЧНІСТЬ І БАГАТОЗНАЧНІСТЬ У ЛЕКСИКОЛОГІЇ.....	11
Практичне заняття 4. ОМОНІМІЯ ТА ПАРОНІМІЯ ЯК МОВНІ ЯВИЩА.....	15
Практичне заняття 5. ТИПИ СИНОНІМІВ ТА АНТОНІМІВ.....	19
Практичне заняття 6. ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ЕТИМОЛОГІЇ.....	24
Практичне заняття 7. АКТИВНА І ПАСИВНА ЛЕКСИКА.....	27
Практичне заняття 8. ЛЕКСИКА ОБМЕЖЕНОГО ВЖИВАННЯ.....	31
Практичне заняття 9. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКИ.....	36
Практичне заняття 10. ТИПОЛОГІЯ ВЛАСНИХ НАЗВ ТА ІМЕН.....	43
Практичне заняття 11. ЛЕКСИЧНА НОРМА ТА ЇЇ ПОРУШЕННЯ.....	46

Змістовий модуль 2. ФРАЗЕОЛОГІЯ

Практичне заняття 12. ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК НАУКА.....	49
Практичне заняття 13. КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ.....	52

Змістовий модуль 3. ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Практичне заняття 14. ЛЕКСИКОГРАФІЯ – НАУКА ПРО СЛОВНИКИ.....	55
Практичне заняття 15. ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ СЛОВНИКИ.....	59
Практичне заняття 16. ЛІНГВІСТИЧНІ СЛОВНИКИ.....	62
Література.....	64

ВСТУП

“Сучасна українська літературна мова” є нормативною дисципліною зі спеціальності 014 “Середня освіта” спеціалізації 014.01 “Українська мова та література” для освітньої програми “Середня освіта (українська мова та література)”.

Мета курсу – ознайомити студентів із лексико-фразеологічною та лексикографічною системами сучасної української літературної мови, навчити використовувати в майбутній педагогічній діяльності лексичні та фразеологічні засоби. Щоб досконало оперувати лексичними й фразеологічними одиницями, варто брати до уваги семантичний потенціал, джерела походження, стилістичну диференціацію. Навчальна дисципліна передбачає вироблення в студентів уявлення про українську мову як про високорозвинену, унормовану систему, що характеризується спільними рисами для багатьох слов'янських мов, а також власною лексико-фразеологічною специфікою.

Завдання: допомогти студентам оволодіти теоретичним та практичним матеріалом із лексики, фразеології та лексикографії; сприяти формуванню наукових поглядів на мову, розумінню її функціонування, виробленню навичок самостійних спостережень над мовними фактами, їхнім аналізом та класифікацією.

У результаті вивчення курсу студентам необхідно **знати:**

- ✓ предмет, завдання й місце лексикології, фразеології та лексикографії серед інших мовознавчих дисциплін;
- ✓ ознаки слова та складові лексичного значення;
- ✓ типи лексичних значень слів;
- ✓ типи системного групування лексики;
- ✓ диференціацію лексики української мови за різними ознаками;
- ✓ основи української фразеології;
- ✓ етапи становлення та основні поняття лексикографії;
- ✓ типи словників;
- ✓ комп'ютерні технології в українській лексикографії;

уміти:

- ✓ пояснювати лексичне значення слова і визначати семантичні компоненти в його структурі;
- ✓ знаходити та аналізувати вияви системних явищ у лексиці та фразеології;
- ✓ визначати типи лексичних значень;
- ✓ характеризувати лексику української мови за різними ознаками;
- ✓ встановлювати парадигматичні та синтагматичні зв'язки слів;
- ✓ визначати стильову приналежність і емоційно-експресивне забарвлення слів;
- ✓ аналізувати типи фразеологізмів;
- ✓ знати сучасні лексикографічні та фразеографічні джерела й використовувати їх у практичній діяльності;
- ✓ аналізувати різні типи словників.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ЛЕКСИКОЛОГІЯ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ДИСЦИПЛІНА

1. Предмет, об'єкт і завдання лексикології.
2. Структура лексикології (загальна / часткова; сучасна / історична; теоретична / практична).
3. Зв'язки лексикології з іншими мовознавчими науками (фонетикою, морфемікою, морфологією, синтаксисом).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Глуховцева К. Д. Складні питання сучасної української літературної мови. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія: навчальний посібник для здобувачів освітніх ступенів «бакалавр», «магістр». Вид. друге, доп. і переробл. Старобільськ: Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2021. С. 138–140. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8379>
2. Лексикологія сучасної української літературної мови: Методичні вказівки до практичних занять / [укладач Рудь О. М.]. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 8–9. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13121/3/Rud_Leksykolohiia%20SULM.pdf
3. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: «Наукова думка», 1973. С. 5–8. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002764>
4. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: «Вища школа», 2002. С. 92–96.
5. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010. С. 15–23. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisiienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_L_eksykolohiia_Fonetyka.pdf
6. Філон М. І., Хомік О. Є. Сучасна українська мова. Лексикологія. Частина 1. Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. С. 12–13; 31–34. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/7404/3/Filon.%20Posibnyk.pdf>

Допоміжна:

1. Демська О. М. Лексика і лексикологія, або про лексикологію як університетську дисципліну. *Наукові записки*. 2014. Том 164. Філологічні науки. С. 28–32. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3522>

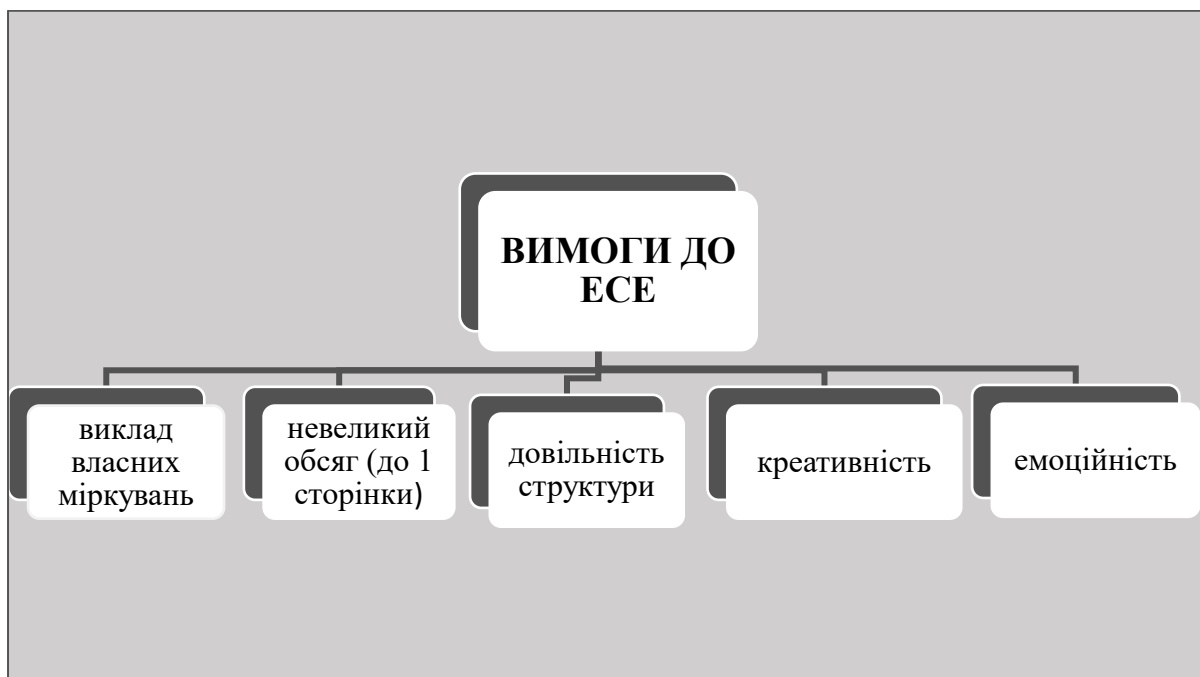
2. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова. Харків, 1977.
3. Паламарчук Л. С. Лексико-семантичний розвиток мови. *Мовознавство*. 1982. № 4. С. 3–8.

Лексикографічні джерела:

1. Тараненко О. Лексикологія. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 304–305. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/303/mode/2up?view=theater>
2. Тараненко О. Лексикологія. *Енциклопедія Сучасної України*: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=54125

Завдання 1. Напишіть есе «Українська мова в сучасному світі».

Завдання 2. Створіть хмару слів, що вдало ілюструватиме **ЛЕКСИКОЛОГІЮ**.

Довідка: *хмара слів* – це візуалізація списку слів, категорій, міток на спільному зображенні.

Для створення хмари оберіть програму **Wordart** (<https://wordart.com/>)

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

СЛОВО ЯК ОСНОВА ЛЕКСИКОЛОГІЇ

1. Основні ознаки слова. Слово та поняття.
2. Семантична структура слова.
3. Лексичне та граматичне значення слова.
4. Типи лексичних значень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: «Наукова думка», 1973. С. 8–18. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002764>
2. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010. С. 24–38. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisiienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_Leksykolohiia_Fonetyka.pdf
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: «Вища школа», 2002. С. 96–120.

Допоміжна:

1. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ: «Наукова думка», 1988.
2. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків: ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 1997.
3. Ашиток Н. Внутрішня форма слова у семантичній структурі слова. Українське мовознавство. Київ, 2001. Вип. 23. С. 3–10. URL: https://drive.google.com/file/d/1c7WGHgRfKnJ2ETCFwPDsjO0_-VBWKMON/view
4. Данилюк Н. О. Слово як одиниця мови. Основні типи лексичних значень: Методичні рекомендації для студентів. Луцьк, 1990.
5. Кочерган М. П. Слово і контекст: (Лексична сполучуваність і значення слова). Львів: «Вища школа», 1980.

Лексикографічні джерела:

1. Кочерган М. П. Лексико-семантична система. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 305–306. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/305/mode/2up?view=theater>
2. Тараненко О. О. Лексичне значення слова. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 307–309. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/307/mode/2up?view=theater>

3. Русанівський В. М. Граматичне значення і способи його вираження. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 116–117. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/115/mode/2up?view=theater>

Завдання 1. Перегляньте значення лексеми *слово* (<http://sum.in.ua/s/slovo>) та доберіть п'ять різних контекстів із художньої літератури (з кожним зі значень).

Наприклад:

*І люблять люди з давнини,
як сонце незагасне,
і свій духмяний хліб ясний,
і рідне **слово** красне* (Д. Білоус)

У цьому поетичному фрагменті *слово* означає 'мову, мовлення'.

Завдання 2. Прочитайте поезію Олександра Олеся:

*Є слова, що білі-білі,
Як конвалії квітки,
Легідні, як усміх ранку,
Ніжносяйні, як зірки.*

*Є слова, як жар, **пекучі**
І **отруйні**, наче чад...
В чарівне якесь намисто
Ти нанизуєш їх в ряд.*

Поясніть, як ви розумієте таку характеристику слів?

Доберіть із власного лексикону слова:

- 1) *білі-білі:*
- 2) *лагідні:*
- 3) *ніжносяйні:*
- 4) *пекучі:*
- 5) *отруйні:*

Обґрунтуйте свій вибір.

Завдання 3. Поєднайте слово з його лексичним значенням:

1. Кармазин	а) ‘виборна службова особа, що обіймала одну з адміністративно-військових посад в Україні XVII–XVIII ст.’
2. Гаубиця	б) ‘великий битий шлях’
3. Куліш	в) ‘широка вулиця, по обидва боки якої посаджені дерева’
4. Осавул	г) ‘сигнал тривоги, що подається ударами дзвона на знак якого-небудь нещастя (пожежі, нападу ворогів і т. ін.)’
5. Льоля	г) ‘тонка м'яка вовняна або напіввовняна тканина перев. темних кольорів’
6. Кашемір	д) ‘жмуток ниток, шнурків і т. ін., зв'язаних з одного кінця до купи, що є прикрасою, оздобою чого-небудь’
7. Очіпок	е) ‘густа юшка (переважно з пшона)’
8. Кितिця	є) ‘артилерійська зброя зі стволом середньої довжини, що стріляє навісним вогнем’
9. Набат	ж) ‘старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім шнурованим розрізом ззаду, під яким ховають волосся’
10. Авеню	з) ‘дитяча сорочка’
11. Гостинець	и) ‘старовинне дороге темно-червоне сукно’

Завдання 4. Випишіть із тлумачного словника (<http://sum.in.ua/>) лексичні одиниці: *агресор, бавовна, багрянистий, бурштиновий, воювати, есперанто, ідальго, лапатий, набелькотати, незламний, нехвороц, оперізувати, опівнічник, паляниця, пальто.*

Заповніть таблицю та проаналізуйте лексичне й граматичне значення слів.

Слово	Лексичне значення	Граматичне значення
1.		

Завдання 5. Згрупуйте слова за архісемами (назвіть їх). Чи можна виділити в цих мовних одиницях диференційні семи? Якщо так, то які?

Горлиця, жито, журавлина, папороть, бал, кухар, звіробій, щоденник, письменник, пшениця, терен, юрист, брусниця, рис, столяр, малина, барвінок, васильки, урок, просо, ячмінь, табель, ковила, ожина, горобець, м'ята, дерен, галка, журналіст, контрольна, лохина, інженер, полуниця, програміст, обліпиха, семестрова, конюшина, смородина, однокласник, подорожник, дизайнер, полин, тестування, голуб, шафран, грак, деркач, чорниця, овес, дрімлюга, дрохва, одуд, агрус, менеджер, осойд, шавлія, посмітюха, порічка, просянка, освіта, сич, кукурудза, перерва, щиглик, архітектор.

Спробуйте виконати завдання у зворотному порядку і дібрати слова, що входять до архісеми **'карантин'**. Виділіть диференційні семи.

Завдання 6. Розташуйте у дві колонки (повнозначні / неповнозначні) всі лексеми із запропонованого фрагменту. З'ясуйте спільне та відмінне між такими словами.

Учитель обернувся – світла пляма входу в тунель була вже далеченько, натомість попереду панував суцільний морок. «И-и-и-чі! – ще раз, ледь не надриваючи горло, крикнув Тис, але відповіді не було. Тоді він подумав: « Ого, як швидко просувається справа, тунель уже такий довгий, що в ньому і йти втомлюєшся, зовсім скоро ми побачимо світло з угорського боку! Але не бракувало б тут якусь лампочку вкрутити, бо ж і чорт ногу зломить!» (А. Любка).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

ОДНОЗНАЧНІСТЬ І БАГАТОЗНАЧНІСТЬ У ЛЕКСИКОЛОГІЇ

1. Наукове визначення одно- та багатозначності слів.
2. Типи полісемії (ланцюжкова, радіальна, комбінована).
3. Пряме та переносне значення слів.
4. Особливості та різновиди метафори, метонімії, синекдохи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Лексикологія сучасної української літературної мови: Методичні вказівки до практичних занять / [укладач Рудь О. М.]. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 14–15. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13121/3/Rud_LeksykoloHiia%20SULM.pdf
2. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: «Наукова думка», 1973. С. 32–43. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002764>
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010. С. 47–57. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisiienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_L_eksykoloHiia_Fonetyka.pdf
4. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: «Вища школа», 2002. С. 120–136.

Допоміжна:

1. Глуховцева К. Д. Багатозначність і семантична дифузія слова усного мовлення. *Лінгвістика*: Зб. наук. пр. Луганськ, 2012. № 3 (27). Ч. 1. С. 64–74.
2. Кантемір С. О. Полісемія vs омонімія: труднощі розмежування. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 24. С. 104–107. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE%3D&2_S21STR=Nznuoaf_2012_24_3
3. Русанівський В. М. Закономірності розвитку значення. *Українська мова і література в школі*. 1981. № 4. С. 27–101.
4. Черторизька Т. К. Нові значення старих слів. *Рідне слово*. Вип. 9. К.: «Наукова думка», 1974. С. 20–27. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine9-4.pdf>

Лексикографічні джерела:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [за ред. В. Бусела]. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>
2. Словник української мови: в 11 т. URL: <http://sum.in.ua/>
3. Тараненко О. О. Переносне значення. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 468–469. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/467/mode/2up?view=theater>
4. Тараненко О. О. Полісемія. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 502–503. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/501/mode/2up?view=theater>

Завдання 1. Доведіть полісемію чи моносемію поданих слів, увівши їх до складу речень. З'ясуйте їхні прямі та переносні значення.

Арена, абажур, баба, березень, бобер, добрий, їсти, крихкий, матіола, мікроб, молоко, море, мрія, овид, олівець, падати, п'ятеро, сьогоднішній, слухати, тема, теорія, тихий, українка, флюяра, ямб.

Завдання 2. Поясніть лексичне значення словосполучень із лексемами-кольоративами.

Біле вино, біле личко, біле м'ясо, білий шум, жовта глина, жовта раса, золотий голос, золота голова, золота середина, сіра маса, сірий папір, червона калина, червоне вино, чорна кість, чорне дерево, чорний ринок.

Знайдіть шість словосполучень із лексемами-кольоративами у творчості улюбленого письменника. Яке значення вони мають у контексті?

Завдання 3. Подані словосполучення уведіть у речення так, щоб відтворити їхнє пряме та переносне (фразеологічне) значення. Відповідь аргументуйте.

Бабина дочка; вилетіти з сідла; гучні слова; дати гарбуза; довгий язик; кров з носа; кучерявий Іван; не за горами; палицею кинути; під носом.

Завдання 4. Знайдіть у реченнях слова, ужиті в переносному значенні. З'ясуйте вид переносу (метафора, метонімія, синекдоха). Поясніть механізми творення вторинних переносних значень.

1. *Ось осінні запахи винограду, слив і помідорів тримаються за одвірки дверей старих крамниць* (В. Махно). 2. *Чудесна чернігівська дорога, сам Чернігів з соборами, які високо попіднімали брови, – таких соборів більше немає ніде...* (Ю. Мушкетик). 3. *Але це вхід до готелю, він виріс тут хитрою відногою, саме на тому місці, де стояла присадиста яблуня, на неї вискакувала одне за одним її друзі, там кожен мав свою гілляку-хатку* (Г. Вдовиченко). 4. *Місто ще несміливо вдягалось у зелені шати. І наче відбігало од замку* (В. Лис). 5. *Весь Хрещатик дивився їй услід із захватом і любов'ю...* (О. Забужко). 6. *А ти вдихнув мені у душу щастя – І я прокинулась... Здається, й не жила, Лишень роки в календарі зривала, Лиш спала й світлом марити могла* (О. Кузів). 7. *Життя ішло, минуло той перон, Гукала тиша рупором вокзальним. Багато слів написано пером. Несказане лишилось несказаним* (Л. Костенко). 8. *Під вечір виходить на вулицю він. Флоренція плаче йому навздогін. Ці сльози вже зайві. Минуло життя. Йому вже в це місто нема вороття* (Л. Костенко). 9. *Бюро перекладів кивало головами* (С. Жадан). 10. *Майдан співав тоді ще тільки один, уже позачасовий «хіт»: гімн України* (О. Забужко). 11. *Але потилиця моментально схоплюється й знову закриває його [обличчя Елізи] собою* (В. Винниченко). 12. *Але Василина Андріївна, вчителька передпенсійного віку, яка перебачила за свої роки тисячі таких цимбалюків, так глипнула на нього, що той удавився своєю слиною, закашлявся і замовк, почервонівши від стримуваного кашикання* (С. Гридін). 13. *Місяць подивився Із-за хмари на діброву, На зелені дуби, На Нечая брацлавського Й на козацькі чуби* (С. Воробкевич). 14. *Чомусь переживаємо, якої думки про нас буде якийсь Герасим Каленикович чи якась Меланія Євлампіївна* (С. Процюк). 14. *Осика – хить і хить. Поскрипує, нагляда Враз випірне з води І Моцарта свистить* (В. Стус). 15. *Десь шамотить Хрещатик І кішлиться Поділ* (В. Стус). 16. *Між клятих паливод, іуд і христів Прожив я сімнадцять без малого днів* (В. Стус). 17. *Тимко скам'янів вражений*

(Ю. Іздрик). 18. *Сонячна пляма, що впала на траву крізь прогалину в гілках, почала розтікати на всі боки, захоплюючи все ширшу ділянку, і коли вона освітила обличчя одного з подорожніх, той прокинувся, звівся на ноги* (Ю. Винничук). 19. *Приклеєний до стини погляд допровадив Аліну до дверей Академії* (Дара Корній). 20. *До обіду стане тепліше і, може, хоч трохи розсіється гідотний туман, який зараз густими молочними клубами осідає на землю, чіпляється за траву, заповзає в кожну щілину і робить доколишні предмети невиразними та сірими, ніби відображеними у брудній дощовій баюрі* (Н. Гурницька).

Завдання 5. Яких нових значень набули сьогодні слова: *арттерапія, бавовна, бандероль, град, котел, мультік, паляниця, піксель, розтяжка, тривога?*

Наведіть ілюстративний матеріал із соцмережного простору, який би підтверджував значення кожного слова.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

ОМОНІМІЯ ТА ПАРОНІМІЯ ЯК МОВНІ ЯВИЩА

1. Омонімія як лінгвістичне явище. Критерії розмежування багатозначності й омонімічності.
2. Причини та джерела утворення омонімів.
3. Типологія лексичних омонімів.
4. Паронімія, причини її появи. Типологія лексичних паронімів.
5. Стилістичні засоби, фігури, прийоми, що ґрунтуються на використанні омонімів та паронімів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Лексикологія сучасної української літературної мови: Методичні вказівки до практичних занять / [укладач Рудь О. М.]. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 16–21. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13121/3/Rud_Leksykologhiia%20SULM.pdf
2. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: «Наукова думка», 1973. С. 45–60. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002764>
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010. С. 64–69. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisiienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_L_eksykologhiia_Fonetyka.pdf
4. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: Вища школа, 2002. С. 136–142.

Допоміжна:

1. Демська О. Кілька слів про іменникову омонімію сучасної української мови. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Філологія. Мовознавство. 2015. Т. 252. Вип. 240. С. 17–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2015_252_240_5
2. Полюга Л. Омонімія і багатозначність слова. *Українська мова і література в школі*. 1985. № 7. С. 40–45.
3. Полтавець Ю.С. Типи паронімічної атракції в сучасній українській газетній періодиці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2014. Вип. 11. С. 49–58 URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22452/1/Poltavets.pdf>

4. Пономарів О. Мовностилістичні поради: Привабливість і підступність паронімів. URL: <http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com/paronimy>

Лексикографічні джерела:

1. Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. Київ, 1986. URL: <https://archive.org/details/sl0vn19>
2. Демська О. М., Кульчицький І. М. Словник омонімів української мови. Львів, 1996. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004879>
3. Різників О. Одноримки. Словник омонімів та схожослів. Тернопіль, 2011. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Riznykiv_Oleksa/Odnorymky_Slovnnyk_omonimiv_ta_skhozh_osloviv/
4. Словник міжчастиномовних омонімів / Н. Глібчук, У. Добосевич. Львів: «Апріорі», 2016.
5. Словник паронімів української мови / [упоряд. О. Сербенська]. Львів: «Апріорі», 2022.
6. Тараненко О. О. Омоніми. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 434–435. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/433/mode/2up?view=theater>
7. Тараненко О. О. Пароніми. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 460–461. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/459/mode/2up?view=theater>

Завдання 1. Проаналізуйте омоніми й визначте їхні типи. Уведіть омоніми в контекст та поясніть значення. Якими частинами мови можуть бути наведені слова?

Болгарка, бурі, вартою, висип, вівсянка, війни, вози, гори, дати, діти, доточувати, друга, коли, коти, край, лава, літа, мала, ніж, ніс, образи, перекис, пила, пік, повз, поле, пори, п'яти, справа, став, сталі, цілі.

Завдання 2. Віднайдіть у запропонованих фрагментах омоніми. Протлумачте їх.

1. *І я всього уявила ті двері, що в них гатить він прикладом рушниці та розторошує їх* (Д. Гуменна). 2. *Ориська пішла за її прикладом* (Ірина Вільде). 3. *І коли потім мене вжалила у п'яту кропива, а коліно раз по раз натікало на твердий гострий присторч, що випирався з-під рядна, я, звиваючись вужем, й справді відчував себе молодим змієм, що дихає вогнем* (О. Вільчинський). 4.

Підбадьорений таким вдалим контактом, Вітя піднявся на третій поверх і вже сміливо подзвонив у п'яту квартиру (В. Нестайко). 5. Пані Олімпія вже накриває столик, поставила на нім каву і булку, покляну на тонкі рівні скибки, а сама стояла при вікні і тонула поглядом у темній зелені саду (І. Франко). 6. Лук'ян вкинувся було в голуби, та скоро збагнув: то майже те саме, що розводити горобців, — сьогодні вони ніби й твої, а на завтра знялися на крила і вже обрали собі іншого хазяїна (В. Земляк). 7. Прадід ішов і співав гайдамацької пісні про школяра — "аж ось іде школярець польської натури, на нім штани-шаровари з свинячої шкури", а Данилко брів, спостерігаючи, як неймовірно росли на небі білі вишневі дерева, аж перехилилися по цей бік, вітер і павітер дме там у височині, обриваючи біле галуззя розквітлих вишень (Ю. Яновський). 8. На нього дивляться чорні очі з-під лукуватих зчудованих брів, горять коло лиця червоні маки, дрижать в ушах золоті півмісячки, цвітуть любі уста (О. Кобилянська). 9. Сидимо на призьбі гуцульської хати, що лежить на розлогій гірській терасі, під якою шумить потік Садів, що наніс під час травневої повені гори каміння та ріні, і прислухаємося до ритму тутешнього життя (А.-Г. Горбач). 10. Ніс (Іван) шапку аж на ніс насунув і скрутив у бокову вулицю (Б. Лепкий). 11. Йому так було гарно й тепло при тих ясних очах, що пісня сама наверталась йому на думку. (І. Нечуй-Левицький). 12. Адає теж сердито зиркнув на сестру, кумедно скривив личко у невдоволеній гримасі, проте не сперечався, як зробив би це вдома, а таки притих (Н. Гурницька).

Завдання 3. Випишіть із художньої літератури п'ять речень з омонімами. Визначте їхній тип і частиномовну приналежність.

Наприклад: «У вас **права**, ми ж — охоронці **права**» (Л. Костенко) — омографи, іменник.

Завдання 4. Знайдіть у наведених фрагментах пароніми. З'ясуйте їхнє значення та функції в тексті.

1. Він має вплив. У нього — друзі. Нема таланту — є талан. Не опускають

очі музи, І торжествує графоман (М. Луків). 2. У графа профіль – як у грифа, А я бродячий менестрель...(Л. Костенко). 3. Колись були Орфеї, а тепер корифеї. А як же він став корифеєм, як не був Орфеєм? Сам Орфей не був корифей. Він навіть не бував у Спілці. Сидів собі і грав на сопілці (Л. Костенко). 4. Не знаходжу в них (футбольних м'ячах) нічого ні динамічного, ні демонічного (О. Гончар). 5. Боже, не літості – лютості, Боже, не ласки, а мсти, дай розірвати нам пута ці, ретязі ці рознести (В. Стус). 6. Та до сльози сльозу низав – Стоколос нації, стоголос (І. Драч). 7. На крилах журавлів весна вже сушить весла. Загомніли про життя діди, І на стежин пахучі перевесла З снопів тополь тече зелений дим (М. Вінграновський). 8. Не дівчина, не мати, не сестра – Богине віри і добра богине... Блискуча маско віри і добра! Ваш крик, і крок, і кров для мене гине (М. Вінграновський). 9. Середина жовтня, пора надвечір'їв твоїх, твоїх недовір і невір і осіннього вітру. І вже половина життя забувається. Гріх уже забувається. Горе і радість нехитра (В. Стус). 10. Оці Ніагари блуду і бруду, а я пересилю, русява, як Русь, а я переб'юся, а я перебуду, а я переплачу, пересміюсь! (Л. Костенко).

Завдання 5. З'ясуйте значення паронімів та правильно поєднайте їх із запропонованими словами. Складіть із п'ятьма словосполученнями речення.

АФЕКТНИЙ / ЕФЕКТНИЙ / ЕФЕКТИВНИЙ

поведінка, робота, стан,
лікування, сукня

КОРИСНИЙ / КОРИСЛИВИЙ

копалини, людина, мета, міркування,
порада, робота, словник

ПИСЬМОВИЙ / ПИСЕМНИЙ

пам'ятка, дозвіл, стиль, іспит,
мова, стіл, джерело, пояснення

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

ТИПИ СИНОНІМІВ ТА АНТОНІМІВ

1. Поняття синонімії як мовного явища. Джерела синонімів.
2. Класифікації синонімів. Стилiстичні явища, створені на базі синонімії.
3. Антонімія. Семантичні та структурні типи антонімів.
4. Стилiстичне застосування антонімів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Лексикологія сучасної української літературної мови: Методичні вказівки до практичних занять / [укладач Рудь О. М.]. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 23–26. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13121/3/Rud_Leksykoloiiia%20SULM.pdf
2. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: «Наукова думка», 1973. С. 60–100. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002764>
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010. С. 69–84. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisiienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_L_eksykoloiiia_Fonetyka.pdf
4. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: «Вища школа», 2002. С. 142–156.

Допоміжна:

1. Буткова Г. В. Структура синонімічного ряду і його семантичний простір. *Стилiстика української мови*: Зб. наук. праць. Київ, 1990. С. 46–53.
2. Великорода В. Б. Механізми поповнення евфемістичної лексики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Київ, 2009. Вип. 4. С. 212–217.
3. Діц В. О. Критерії виділення і класифікації синонімів. *Проблеми граматики і лексикології української мови*: Зб. наук. праць. Київ, 2004. С. 136–140.
4. Журавель Н. В. Засіб експресії – антонімія. *Культура слова*. 1981. Вип. 20. С. 32–34.

Лексикографічні джерела:

1. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ, 2000. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Karavanskyy_Sviatoslav/Praktychnyi_slovnynk_synonimiv_ukrainskoi_movy/
2. Коломієць М.П., Регушевський Є.С. Короткий словник перифраз. Київ, 1985. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kolomiets_Mykola_Pylypovych/Korotkyi_slovnynk_peryfraz/
3. Лукаш Г. Словник конотативних власних назв. 2-е вид., перероб. і доп. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. URL: <https://cutt.ly/IBFkeV1>
4. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови. 3-тє вид., доп. і виправ. Київ, 2006. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000671>
5. Полюга Л. М. Словник антонімів і фразеологічних антонімів. Київ, 2004. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001853>
6. Полюга Л.М. Словник синонімів української мови. Київ, 2007.
7. Словник синонімів української мови: У 2-х томах / укл. Бурячок А. А., Гнатюк Г. М та ін. Київ, 1999–2000.
8. Тараненко О. Антоніми. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 27–29. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001051>
9. Тараненко О. Синоніми. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 585–589. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001051>
10. Словник медійних перифразів ХХІ століття / уклад.: Я. В. Козачок, В. М. Васильченко, І. А. Костюк [та ін.]. Київ: НАУ, 2014. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kozachok_Yaroslav/Slovnynk_mediinykh_peryfraziv_KhKhI_st_olittia.pdf?
11. <https://slovotvir.org.ua/>

Завдання 1. До іншомовних слів доберіть українські відповідники. Чи простежуються семантичні або стилістичні відмінності у значеннях?

Адаптувати, актуальний, аналіз, анексія, асимілювати, атака, бібліотека, візуальний, гіпотетично, гуманний, девальвація, дедлайн, дискутувати, екстрений, ігнорувати, імідж, інфантильний, індіферентний, інтервенція, компаративний, комфортний, конфронтація, легальний, ліміт, менеджер, меркантильний, мобільний, моніторинг, паритетний, потенційний, респектабельний, флексія, форум, хаб, шоу.

Завдання 2. Серед поданих слів знайдіть синоніми та згрупуйте їх у синонімні ряди. Визначте слово-домінанту.

Салатовий, борня, країна, війна, лицезріти, фісташковий, втішно, сутичка, радісно, нестися, поєдинок, спудей, жартівливо, зирнути, послідовник, місцевість, мотати, смарагдовий, гнати, глипати, зіткнення, студент, держава, відрадно, дуель, бігти, боріння, мчати, зріти, наслідувач, протиборство, зелений, двобій, сторона, летіти, глядіти, блимати, недоспілий, весело, герць, край, пря, зеленавий, адепт, потішно, змагання, шпарити, боротьба, учень, дивитися, вихованець, курсант, школяр, чухрати.

Завдання 3. Користуючись «Коротким словником перифраз» (1985), «Словником медійних перифразів ХХІ ст.» (2014), «Словником конотативних власних назв» (2017) або іншими ресурсами, поясніть семантику образних висловів.

Мандрівний філософ, Країна пірамід, український Сократ, Південна Пальміра, Каменяр, Острів Свободи, Мойсей, діамантова королева, Ален Делон, Залізний Кулак, Сталевий Молот, орфей української журналістики, японський Олімп, казус Депардъє, віртуальна пастка, кам'яний квітник, віртуальний паспорт, Мордор, столиця світу, режим «тю», батько Apple, Пророк України, солодка хвороба, Країна сонця, Одарка і Карась, Азія, Туманний Альбїон, Місто Лева, Кремнієва (Силіконова) долина, Санта Барбара, залізна леді, Великий Понтифік, Буковинський соловейко, Руська трійця, Файне місто, перша столиця України, гарант конституції.

Завдання 4. Доберіть до прикметників антоніми. З'ясуйте значення, яке закладене в основу антонімії. Складіть із чотирма антонімними парами речення.

Білий хліб, біла пляма, блискучий лак, блискуча доповідь, великий артист, велике яблуко, висока гора, високі почуття, гаряче серце, гаряча страва, гірка доля, гіркий перець, гострий ніж, гостра страва, золоті руки, золоті слова, свіже молоко, свіжа новина, солодке вино, солодкий сон, чорна кава, чорна душа.

Завдання 5. Віднайдіть у наведених фрагментах антоніми. Визначте їхні семантичні та структурні типи. Яку роль антоніми відіграють у творах?

1. *Чи так нікому не потрібно свого, Щоб до нестями все чуже любити?! Чи може не залишилось святого, І треба Богу іншому служити?!* (Ю. Руф). 2. *З одної глини ми ліплені – двоногі й чотириногі, і в глині шукаємо живильні соки для життя* (М. Дочинець). 3. *Стільки світла в мені, як у божому промислі, стільки в мені пільми, як у ньому ж таки* (Ю. Іздрик). 4. *Хто мудро мовчить, той гарно говорить* (Нар. творчість). 5. *Візьміть мене, країв дитячих обрій, казок далеких крила голубі, Бо все, що в серці виплекав я доброго, належить вам. А зле – я взяв собі...* (В. Підпалій). 6. *Людині не належить минуле, а майбутнього може не бути. З нами лише сьогоднішнє. Про нього й турбуймося* (М. Дочинець). 7. *Поки всі сплять, поки тиша скрипить за вікном, Холод весни заповзає в кімнату надранням. Де той вокзал, що покличе сигнальним гудком І проведе між одвічними “вперше” й “востаннє”?* (Ю. Руф). 8. *Щастя всміхнулось тобі, а ти – міркуй про нещастя...* (М. Дочинець). 9. *Ти прибуваєш, як неочікувана повінь, – і тягнеш у чорні глибини, у коловороти, в западини – і я чую, що пропадаю в них, наче біла камінна солотвинська сіль* (М. Матіос). 10. *Як зненацька з’явився я у Вашому житті, так і зникну з нього – раптово і безслідно* (М. Гримич). 11. *А завтра була тут весна. Всі чужі й свої пройшли блокпости безкінечних зимових днів. В тилу і на фронті тривають тяжкі бої за право на пристрасть, на щирість, на біль і на гнів* (І. Цілик). 12. *Любов завжди оптимістична: І на осонні, і в тумані. Вона, як музика класична У геніальнім виконанні, Дарує все: печаль і радість, І перші зустрічі, й останні, Росу на листі винограднім, Троянду в щирім здивуванні...* (І. Низовий).

Завдання 6. Випишіть із творчості сучасних українських співаків (або ж із поетичної творчості авторів) п’ять оксиморонів.

Наприклад: гурт “Без обмежень” (пісня “До небес”): *Ти плачеш без*

сліз...; Я в спеку змерз...

 <https://www.youtube.com/watch?v=ulQ1HLOchAo>

В. Симоненко:

*Не жартуй наді мною, будь ласка,
І, говорячи, не мовчи.
Нащо правді словесна маска?
Ти мовчанням мені кричи.*

Ю. Руф:

*Здималась до небес земля, вогонь палав,
У тій пожежі навіть сніг вогнем
зайнявся –
Народний дух супроти зла повстав –
Здригнувся, впав, поліг, але не здався.*

Для закріплення матеріалу:

СИНОНІМИ: <https://forms.gle/uWzkjxAz2tZj1mS47>

АНТОНІМИ: <https://forms.gle/ZB5DxTfeZyWAq9Ni8>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ЕТИМОЛОГІЇ

1. Корінна (питома) лексика української мови. Етимологічні пласти.
2. Різновиди запозичень (класичні запозичення; кальки; екзотизми; варваризми; інтернаціоналізми).
3. Етимологічні пласти запозичень та їхні диференційні мовні ознаки (старослов'янізми; грецизми; латинізми; тюркізми; германізми; галліцизми (франкізми); англіцизми (англійзми); полонізми; богемізми (чехізми) та ін.).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Лексикологія сучасної української літературної мови: Методичні вказівки до практичних занять / [укладач Рудь О. М.]. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 32–43. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13121/3/Rud_Leksykolohiia%20SULM.pdf
2. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: «Наукова думка», 1973. С. 101–131; С. 134–148. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002764>
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010. С. 85–87. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_L_eksykolohiia_Fonetyka.pdf
4. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: «Вища школа», 2002. С. 158–183.

Допоміжна:

1. Архипенко Л. Англіцизми в українській мові: причини, наслідки, перспективи запозичування. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71). № 5. Ч. 1. С. 1–6. URL: <https://cutt.ly/zNpmn2v>
2. Гуцуляк Т. Є. Поділ лексики української мови за походженням: особливості та проблеми вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах. *Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики: монографія* / за ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль: «Підручники і посібники», 2021. С. 116–125. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19638/1/12_Hutsuliak.pdf

3. Остроушко О. Новітні запозичення у сфері побуту: назви кухонної техніки та приладдя. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. Вип. 164. С. 23–28. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/699153.pdf>

Лексикографічні джерела:

1. Белей Л. Старослов'янсько-український словник. Львів, 2001. URL: <https://cutt.ly/NNpmxXL>
2. Етимологічний словник української мови: у 7 т. [О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. К., 1982–2012. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0007831>
3. Словник іншомовних слів / [уклад. Л. О. Пустовіт та ін.]. К.: «Довіра», 2000.
4. <https://slovotvir.org.ua/>
5. <http://slovopedia.org.ua/>
6. <https://goroh.pp.ua/>

Завдання 1. Користуючись етимологічним словником української мови, поясніть походження і значення назв українських днів і місяців.

Завдання 2. Укладіть власний невеликий реєстр колоритних (українських за походженням) лексем (10–15 одиниць). Поясніть значення цих слів. Чи можна до них дібрати запозичені відповідники?

Завдання 3. Протлумачте запозичення та вкажіть їхні розрізнявальні ознаки. Визначте мову запозичень.

Абазур, агломерація, аутсайд, базар, базилік, бакалія, балік, баритон, бліндаж, вафля, віза, галактика, гантель, гармонія, гаубиця, диван, дебют, декламатор, доміно, еволюція, едельвейс, екзамен, емігрант, жабо, зеніт, зона, іпотека, історія, каліграфія, калорія, каюк, клімат, коаліція, лайнер, латук, лекція, лінза, ліфт, марка, мафія, музей, нектар, новела, нотаріус, океан, павільйон, паліндром, парламент, планета, пломбір, радіус, рекордсмен, рандеву, ротонда, сайгак, саямі, секунда, сесія, сироп, склероз, студент, тефлон, тонус, тостер, траса, туман, тюль, університет, факел, фарш, фаянс, фіаско, філе, хан, характер, хокей, хризантема, цедра, цензура, церква, циркуль, чадра, шанс, шахи, шезлонг, школа, шпагат, ювілей, юрта, яхта, яшма.

Завдання 4. У запропонованих реченнях знайдіть лексеми старослов'янського походження. Поясніть їхні мовні ознаки.

1. *Де общее добро в упадку, Забудь отця, забудь і матку, Лети повинність ісправлять...* (І. Котляревський). 2. *Усяк чоловік імають главу, глава імають розум, розум імають волю, а сія рекома воля повеліваєть і десницею, і шуйцею...* (Г. Квітка-Основ'яненко). 3. *Все упованіє моє На тебе, мій пресвітлий раю, На милосердіє твоє, Все упованіє моє На тебе, мати, возлагаю* (Т. Шевченко). 4. *В Путивлі-граді вранці-рано Співає, плаче Ярославна, Як та зозуленька кує, Словами жалю додає* (Т. Шевченко). 5. *Не чути ще ... гласу Єгови* (І. Франко). 6. *У ньому ти суцый, померлий, пантруєши живого, зориш за померлим – живий* (В. Стус). 7. *Нужда в вікно дивилася щербата...* (В. Чабаненко). 8. *Ті погуки – блаженні й больові, щось вічне зацвітає у крові і стугонить навално, мов кіннота* (Ю. Андрухович). 9. *Зосталися ми удвох з супружницею моєю дорогою* (В. Дрозд). 10. *Чоловік мав густе слово. Любив казати застольну здравицю* (М. Дочинець).

Завдання 5. Із фрагменту роману «Записки українського самашедшого» Л. Костенко випишіть і розподіліть на окремі групи різні за походженням слова. Поясніть значення іншомовних слів.

Ми взагалі якісь історично не обґрунтовані для Європи. А даремно. Наші бренди відповідають європейським трендам. Ми вже цілком глобалізувалися. ... Наші Синдбади плавають під чужими прапорами. У нас уже є маркети і супермаркети. Холдинги, лізинги й консалтинги. Рейтинги, брифінги, автобани й хабвеї. Жлоб-шоу, фаст-фуди і сендвич-бари. Рейдери, трейдери, рокери, брокери ....

Завдання 6. Наведіть п'ять прикладів екзотизмів. Складіть із ними речення. З'ясуйте стилістичні функції таких слів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

АКТИВНА І ПАСИВНА ЛЕКСИКА

1. Активна та пасивна лексика української мови. Причини архаїзації та неологізації лексичного складу.
2. Історична лексикологія. Архаїзми та історизми. Основні тематичні групи.
3. Різновиди неологізмів. Їхні функції.
4. Форми та механізми неологізації (запозичення (транслітерація, транскрипція), калькування, лексико-семантичне словотворення та ін.).
5. Загальномовні та індивідуально-авторські неологізми (оказіоналізми).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: «Наукова думка», 1973. С. 101–131; С. 134–148. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002764>
2. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010. С. 85–87. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisiienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_L_eksykologhiia_Fonetyka.pdf
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: «Вища школа», 2002. С. 158–183.

Допоміжна:

1. Браїлко І. Лексичні okazіоналізми як об'єкт вивчення сучасної лінгвістики. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2000. Вип. 30. С. 248–255.
2. Городенська К. Г. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови. *Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова*. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Зб. наук. праць. Київ, 2009. Вип. 5. С. 3–7.
3. Дудик М. Пасивна лексика, її складові. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського*: Зб. наук. праць. Серія: Філологія. Вип. 5. Вінниця: Вид-во Вінниц. держ. пед. ун-ту, 2003. С. 25–29.

4. Карпіловська Є. Мода на слова і норма мови. *Культура слова*. 2012. № 77. С. 134–140. URL: <https://bit.ly/44oiw9v>
5. Куляс П. Мода на архаїзми. *Дивослово*. 2002. № 1. С. 17.
6. Мазурик Д. Сучасні тенденції в оновленні лексики української літературної мови. *Вісник Львівського університету*. Сер. Філологічна. Львів, 2000. Вип. 29. С. 177–183.
7. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. *Лексикологія*. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква: «Авторитет», 2019.

Лексикографічні джерела:

1. Історичний словник українського язика / [під ред. Є. Тимченка]. Київ–Харків, 1930–1932. Т.1.
2. Лук'янюк В. Словник неологізмів. Терміни, що увійшли у широкий вжиток в останнє десятиліття URL: <http://surl.li/jxpof>
3. Мазурик Д. Нове в українській лексиці: Словник-довідник. Львів: Світ, 2002.
4. Нелюба А. М. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016). URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Redko_Yevhen/Leksyko-slovotvirni_innovatsii_2015-2016_Slovyk.pdf?
5. Словник староукраїнської мови XIV—XV ст.: У 2 томах. Київ: «Наукова думка», 1977–1978.
6. Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів. Херсон, 2016.
7. Чемеркін С. Матеріали до словника нових слів і значень (слова з прикладкою Інтернет). *Лексикографічний бюлетень*. 2009. Вип. 18. С. 191–212.
8. <http://sum.in.ua/>
9. <https://slovotvir.org.ua/>
10. <http://slovopedia.org.ua/>
11. <https://goroh.pp.ua/>

Завдання 1. Знайдіть у реченнях застарілу лексику. Поясніть значення та функції таких слів у творах.

1. *Кров проступає на одязі, ніби лик* (С. Жадан). 2. *А в нас яку не вдариш кайлом скелю Зівсюди рине кров, а не вода* (Л. Костенко). 3. *Зозуля-зегзиця сіла на вербі й для них обох накувала наворожила стільки років, що й з ліку Гайка збилась* (Р. Іванченко). 4. *А вони вдвох виходять з повітки чорні, мохнаті та пелехаті* (І. Нечуй-Левицький). 5. *Мечі харалужні поламаються в битвах, і з часом іржа перемінить їх у червоний пісок, а Слово назавше залишиться в пам'яті народу, мов напис, видовбаний в камені* (Р. Іваничук). 6. *І разом з війтом*

та радними пішли до Кальмана, там довго перекушували і повиходили червоні, як раки (В. Стефаник). 7. А стояла в світлиці незнана дівчина – україночка, мила і пишна, засоромлена й зухвала, проста й вишукана: кокетлива кибалка на голові, прикрита довгими кінцями тонкої намітки, запаска в барвах червоній і шовково-золотистій (П. Загребельний). 8. Нарешті з'явився хорунжий із великою хоругвою Війська Запорізького і поставив її у центрі кола (Ю. Сорока). 9. У сутінках поминули Гребінки, а ще верст за двадцять, уже затемна, доїхали до села Великополовецьке (В. Шкляр). 10. Святослав знав, кого поставити на чолі раті – двоюрідного брата свого! (В. Малик).

Завдання 2. Утворіть відповідність слова із його лексичним значенням.

1. ТАТЬ	а) 'пестлива назва чоловіка, дружини, дитини'
2. ХУРДИГА	б) 'злодій, грабіжник'
3. ЛАДО	в) 'католицький монастир'
4. КОНВЕРСАЦІЯ	г) 'наклеп'
5. КЛЯШТОР	г) 'щедрість, багатство'
6. КАЛЮМНІЯ	д) 'хлопець-підліток'
7. ГОЙНІСТЬ	е) 'вид шовкової тканини'
8. АДАМАШОК	є) 'заповіт'
9. ТЕСТАМЕНТ	ж) 'тюрма'
10. ОТРОК	з) 'розмова'

Завдання 3. З-поміж запропонованих слів виберіть неологізми, які стосуються мистецтва. Поясніть їхнє значення за словником.

Вензель, фандрейзинг, офорт, субсидіант, білінгви, капітель, сангіна, ретабло, агролізинг, діорама, бенчмаркінг, колаж, віньєтка, біткоїни, мольберт, девальвація, майоліка, вебсайт, дефіцит, гризайль, акмеологія, сет.

Завдання 4. Випишіть з інтернет-простору десять неологізмів, пов'язаних з онімами (іменами, прізвищами, назвами населених пунктів та ін.).

Наприклад: *відчорнобаїти* (с. Чорнобаївка – ‘символ успішних ударів ЗСУ’).

Завдання 5. У творчості письменників знайдіть десять неологізмів. З'ясуйте значення та функції таких лексем.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

ЛЕКСИКА ОБМЕЖЕНОГО ВЖИВАННЯ

1. Загальноживана лексика, її ознаки.
2. Лексика обмеженого (територіально, соціально, професійно) вживання.
3. Типологія лексичних діалектизмів (власне лексичні, етнографічні, семантичні).
4. Умови, причини формування жаргону. Функції та ознаки жаргонної лексики. Різновиди жаргону (жаргон, арго, професійний жаргон (професіоналізми), сленг, тарабарська мова (тарабарщина)).
5. Науково-термінологічна та професійно-виробнича лексика.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010. С. 87–104. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisiienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_L_eksykologhiia_Fonetyka.pdf
2. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: «Вища школа», 2002. С. 184–192.

Допоміжна:

1. Бичко З. Вага діалектизмів в українській літературній мові. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Мовознавство. Тернопіль, 2004. 1 (11). С. 18–22.
2. Данилевська О. Українська мова в українській школі на початку ХХІ ст.: соціолінгвістичні нариси. К., 2019.
3. Литвинська С. До питання вивчення молодіжного сленгу в сучасній українській мові. *Мова та культура у просторі новітніх технологій: проблеми сучасної комунікації: матеріали VI Міжнародної наукової конференції*, м. Київ, 23 березня 2023 р. К.: «Талком», 2023. С. 73–75. URL: <https://dSPACE.nau.edu.ua/handle/NAU/59393>
4. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку. *Українська термінологія і сучасність*: Зб. наук. праць. К., 2001. Вип. 4. С. 3–8.
5. Сокіл-Клепар Н. Говіркові особливості мікротопонімів Карпат. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів, 2017. Вип. 64. Ч. II. С. 128–134.

Лексикографічні джерела:

1. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: У 2-х томах. Луцьк: РВВ «Вежа», 2000. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000986>

2. Гуцульські говірки: Короткий словник / за ред. Я. Закревської. Львів, 1997. URL: <https://archive.org/details/hutsulslovnuk>
3. Огієнко І. Словник слів у літературній мові не вживаних. Нью-Йорк 1973.
4. Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок. Івано-Франківськ, 2004.
5. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород, 2008. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000998>
6. Словник бойківських говірок: у 2 ч. / уклад. М. Й. Онишкевич. К., 1984.
7. Словник буковинських говірок / за ред. Н. Гуйванюк. Чернівці, 2005. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001662>
8. Словник поліських говорів / уклад. П. С. Лисенко. К., 1974. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001830>
9. Словник сучасного українського сленгу / упор. Т. Кондратюк. Харків, 2006. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001992>
10. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. К., 2003. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004866>
11. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / [за заг. ред. Р. А. Шмига]. Львів, 2010. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shmyh_Roman/Terminolohichniy_slovnuk-dovidnyk_z_budivnytstva_ta_arkhitektury.pdf
12. Хобзей Н., Сімович К., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів, 2009. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Khobzei_Natalia/Leksykon_lvivskyi_povazhno_i_na_zhart/
13. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів, 2008 URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000012883>

Завдання 1. У реченнях знайдіть діалектизми. Поясніть їхнє значення за словниками.

1. Після того вдягала, проходжувалася подвір'ям і знову ховала до куфера (В. Лис). 2. Перетри фасуль, барабуль та й нагодуй – здоровіша буде (М. Матіос). 3. Колись сі сподні були на мене добрі? (Б. Голод). 4. Я любив тебе потайно, Так поспішливо і вмовкло – Так, мов квапляться отаву Захапати, щоб не змокла (І. Малкович). 5. Та Порадюк глянув собі під ноги, крутнув крисанею, що вся припала білим пиловинням... (І. Чендей). 6. У ньому [казані] варилися курчата на гостину, сливи на чорний, як смола, леквар, шкварки з диких свиней, зілля, яким гоїли худобу, і грибна квасівка (М. Дочинець). 7. Дід підійшов, розв'язав клунок і поставив переді мною бідончик пасулі з капустою, пляшку

молока, шмат кукурудзяника і дарабчик солонини (Д. Кешеля). 8. Було у мене страп'я трохи, свого і свекрушиного (В. Дрозд). 9. Де спів солов'я і суцвіття калини, Під стріхою схована гордість та честь, Де полонинами ходить маржина, Духом мольфарів захищена днесь (Ю. Руф). 10. Буду вдихати вітер зі смаком бензину. Буду нести цей сніг на собі, як верету (С. Жадан).

Завдання 2. З діалектного словника (бойківського, наддністрянського, західнополіського або ін.) випишіть десять лексем на позначення страв і напоїв.

Завдання 3. Віднайдіть учнівські сленгові відповідники до ключових слів (за дослідженням О. Данилевської «Українська мова в українській школі на початку ХХІ століття: соціолінгвістичні нариси» (К., 2019)). Які мотиви закладені в основу таких слів?

Приклад: ШКОЛА: *божєвільня, тюрма, каторга, вулик, мурашник, академія, пекло, пентхаус, хата.*

УЧИТЕЛЬ(КА) УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ:

УЧИТЕЛЬ(КА) АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ:

УЧИТЕЛЬ(КА) ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

УЧИТЕЛЬ(КА) МАТЕМАТИКИ:

УЧИТЕЛЬ(КА):

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ:

КОНТРОЛЬНА РОБОТА:

ЩОДЕННИК:

ПЕРЕРВА:

ШПАРГАЛКИ:

ПОГАНА ОЦІНКА:

КАНІКУЛИ:

українка, щоденка, фішки, укрмова, мовознавка, щодик, матьоха, мовенія, зарлітичка, рекламна пауза, мовничка, жалоб, косинус, козачка, контролка, на Канари, міс Гаднерка, гармошки, біліна, відбій, зарубайка, книга, кайф, англійка, домашка, математичка, вихідні, поганка, фізкультурниця, домаха, пужало, біда, шпаки, зарубійка, колик, черкані, домуня, передих, шпори, балдьож, прокуратор, воля, хомворк, зарубана, контроха, реклама, завдик, ворона, райська насолода, фізкультуричка, гроб, зарубка, дні миру, доманя, іноземка, занічки, пара, свобода, контрошка, англійка, фізвих, капець, нове життя, енгліш, контра, тарзан, пауза, шара, хвіст, фізручка, кайф, монастирські дзвони, бігунець, рай, фізра, лафа.

Завдання 4. У поданих реченнях знайдіть жаргонізми, з'ясуйте їхні стилістичні функції.

1. *Всі ми хотіли стати пілотами. Більшість із нас стали лузерами* (С. Жадан). 2. *Доки хтось незнайомий не лягнув мене по спині: – Толя, не дрейф!* (Б. Жолдак). 3. *Іноді її рятувало те, що через малу оперативну пам'ять техніка зависала* (І. Карпа). 4. *Нічого мужик, понту тільки багато* (А. Кокотюха). 5. *Я притарганилася, як завше в хвилини панічної стеряности, шукати розради в неї...* (О. Забужко). 6. *Тому перше, ніж посылатися на якусь хохму, я розказую її повністю* (Л. Дереш).

Завдання 5. Прочитайте фрагменти тексту. Зафіксуйте професійно-виробничу лексику. Поясніть специфіку таких слів.

На Уманщині широко побутувало на початку ХХ ст. настінне малювання, яким доповнювали архітектуру. Найчастіше прикрашали стрічками орнаменту фризи вздовж причілкової та фасадної стін. У деяких селах трапляються поодинокі композиції вазонки та зображення птахів над вікнами. Запічні стіни

тут фарбували жовтою глиною, залишаючи білим різок причілкової стіни. Іноді його розмальовували симетрично до другого різка, обводили кількома кольоровими лініями, а посередині на блакитному фоні малювали орнамент.

Дахи чотирисхилі, солом'яні, з високим гребенем, від якого по рогах донизу спускалися ступінчасті наріжники. У такий спосіб грані покрівлі надійно захищалися від дощу й вітру. Цю функцію виконував і великий винос даху в причілку (дармовис).

Майже всі оселі, особливо на дві половини, вздовж чолового фасаду мали піддашшя (замок), покриття яких утворювали короткі крокви, прикріплені верхніми кінцями до передостанньої лати даху, а нижніми – до деревини, покладеної на стовпчики. Вони членували фасад на чотири однакові частини.

Бойки будували хати з ялиці та смереки. Зруби зводили з кругляків, плениць (напівкругляків) і брусів, які з'єднували на кутах простими замками. Стелю влаштовували з товстих плениць, які клали на сволок (грагар). У сінях стелі не було, тому хата добре вентилювалась.

Каркаси будівель зазвичай зводили на дубових підвалинах, які клали на камені. На кутах стовпи (слупи) врубували в підвалини й закріплювали в платвах, додатково використовуючи розкоси (крижбанти) та ригелі (бруси), які вставляли в стовпи на середині їх висоти (За А. Данилюком).

Завдання 6. Об'єднайте в групи лінгвістичні, геометричні, біологічні, музичні та хімічні терміни. З'ясуйте, які з них можуть уживатися в різних термінологічних системах.

Морфологія, луг, гриф, відрізок, фермент, гокет, фігура, кома, атом, корінь, гетероліз, конус, флексія, кут, період, нерв, клавір, синтагма, абсорбція, предикат, розчин, транскрипція, валентність, соло, бісектриса.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКИ

1. Нейтральна та емоційна лексика. Їхні ознаки, тематичні групи, засоби творення.
2. Основні ознаки лексики в різних стилях (розмовному, науковому, офіційно-діловому, публіцистичному, художньому).
3. Явище стилізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Дудик П. С. Стилїстика української мови: Навчальний посібник. К., 2005. С. 54–99.
2. Основні лінгвостилїстичні поняття і категорії (словник-довідник філолога) / [укладач І. І. Коломієць]. Умань ВПЦ «Візаві», 2015. С. 36; С. 42–43; С. 195–201. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3335/1/Slovyk-dovidnyk_zi_stylistyky.pdf
3. Стилїстика української мови: Підручник / [за ред. Л. І. Мацько]. К.: «Вища школа», 2003. С. 35–38.
4. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010. С. 119–125. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_L_eksykologhiia_Fonetyka.pdf
5. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: «Вища школа», 2002. С. 198–202.

Допоміжна:

1. Арешенков Ю. О. Класифікація функціональних стилів і вивчення стилістики у вищій та середній школі. *Українська мова і література в школі*. 1993. № 1. С. 43–45.
2. Бойко Н. І. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Мовознавство*. 2002. № 2–3. С. 10–22.
3. Лисяк В. В. Стилї, типи і жанри мовлення. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2006. № 2 (78).
4. Равлюк С. І. Художньо-публіцистичний підстиль та його ознаки. *Наука і сучасність*: Зб. наук. пр. Т. 26. К.: НПУ, 2001. С. 249–255.
5. Селігей П. О. Науковий стиль української мови: ресурси оновлення. *Мовознавство*. 2006. № 2/3. С. 174–186.
6. Чемеркін С. Публіцистичний стиль української мови в Інтернеті: диференційні ознаки. *Українознавство: Науковий громадсько-політичний, культурно-мистецький, релігійно-філософський, педагогічний журнал*. 2008. № 4. С. 220–224.

Лексикографічні джерела:

1. Бибик С. П., Єрмоленко С. Я., Пустовіт Л. О. Словник епітетів української мови. К.: «Довіра», 1998.
2. Гринчишин Д., Капелюшний А., Сербенська О., Терлак З. Словник-довідник з культури української мови. Львів: «Фенікс», 1996.
3. Огієнко І. Український стилістичний словник. Вінніпег, 1978.
4. Сербенська О., Білоус М. Екологія українського слова: Практичний словник-довідник. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003.
5. Словник термінів і понять сучасної освіти / [за заг. ред. Л. М. Михайлової]. Сєверодонецьк, 2020. URL: <https://znayshov.com/FR/6090/196.pdf>
6. Тихий О. Словник мовних покрuchів. Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009.

Завдання 1. Поясніть стилістичні функції емоційно забарвлених слів.

Якими засобами досягається емоційність таких слів?

1. *Їй дуже хотілося до свого ліжечка, спатоньки, і разом з тим розбирала цікавість – що ж там діється?* (М. Гримич).
2. *Сподіваємось, що наші воріженьки згинуть, як роса на сонці. Випаруються* (Л. Костенко).
3. *Вір, донечко, як би тобі не було важко, вір, надійся, віруй, дитинонько моя* (О. Довженко).
4. *Попереду чвалав пащекуватий вовчище* (В. Дрозд).
5. *Він першенький народився, доля насипала йому з вершком* (В. Яворівський).
6. *Побачиш, нині мало хто з духоньків піде до людисьок на Купайлочка, мо' навіть щастячком ходіннячка пожертвують, бо купальська ніченька і наступного роченьку буде, а цвістиме квітонька тіко через сто рочків* (Дара Корній).
7. *Кузьмище навалився грудьми на стіл і повів на слухачів своїми чорними очищами* (В. Малик).
8. *І вдень спить, і вночі, а між сном тільки їсть, тож Катерина легенько, аби знову ж таки не образити kota, якого любила, зіштовхнула його з грудей* (В. Чемерис).
9. *Воно вилізло з-за обрію бруньки на самісінькому чубкові дерева гінго, вказуючи білими цятками в керунку палаючим помаранчевим заходом* (Л. Дереш).
10. *Якби то не насправді, я навіть не повірив би, що в жінки може бути така здоровенницька носяра* (В. Нестайко).

Завдання 2. Випишіть два уривки текстів різних стилів. Усно доведіть їхню стильову приналежність.

Завдання 3. У поданому тексті виявіть зразки мовних штампів та канцеляризмів, властивих офіційно-діловому стилю мовлення.

Стаття 7. Мова освіти

1. Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти.

Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства.

Особам з порушенням слуху забезпечується право на навчання жестовою мовою та на вивчення української жестової мови.

2. Заклади освіти забезпечують обов'язкове вивчення державної мови, зокрема заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти - в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, іноземцям та особам без громадянства створюються належні умови для вивчення державної мови.

3. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти.

4. У закладах освіти відповідно до освітньої програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами - державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу.

5. За бажанням здобувачів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови корінного народу, національної меншини України як окремої дисципліни.

6. Держава сприяє створенню та функціонуванню за кордоном закладів освіти, у яких навчання здійснюється українською мовою або вивчається українська мова.

7. Особливості використання мов в окремих видах та на окремих рівнях освіти визначаються спеціальними законами.

Завдання 4. Визначте, до якої терміносистеми входять слова та словосполучки.

Форми навчання, урок, **сторітелінг**, спілкування, самоосвіта, план, метод навчання, **педагог**, особистість, **освіта**, едукологія, дислексія, дисграфія, **знання**, аудіювання.

Яким із них відповідають подані нижче тлумачення? З'ясуйте значення інших лексем. До виділених слів доберіть синоніми.

1. Єдність змісту навчального предмета й взаємодії педагога та учня щодо вирішення дидактичних завдань.

2. Форма організації навчання, за якої вчитель проводить заняття з групою учнів постійного складу, одного віку й рівня підготовки протягом певного часу й відповідно до розкладу.

3. Технологія створення історії та передавання за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача.

4. Цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їхнього вдосконалення.

5. Документ, який визначає точний перелік запланованих до виконання робіт чи заходів, їхню послідовність, обсяг, виконавців і термін виконання

6. Особа, що займається викладацькою чи виховною роботою і має необхідну підготовку в цій царині.

Завдання 5. Прочитайте фрагмент вступної частини промови Л. Костенко «Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала», яку авторка презентувала 1999 р. в Національному університеті «Києво-Могилянська академія». З'ясуйте, за допомогою яких лексичних засобів, стилістичних фігур авторка передає власні думки та посилює мовленнєвий вплив на слухача.

Отже, гуманітарна аура нації. Чи не правда, яке приємне для слуху поєднання слів? Справді, кожна нація повинна мати свою гуманітарну ауру. Тобто потужно емануючий комплекс наук, що охоплюють всі сфери суспільного життя, включно з освітою, літературою, мистецтвом, - в їхній інтегральній причетності до світової культури і, звичайно ж, у своєму неповторно національному варіанті.

Але спершу уточнимо термінологію, щоб уникнути смислових аберацій. У наш складний час, у нашій проблематично незалежній державі, де так

поляризувалися пріоритети, впадає в очі, наприклад, амбівалентність поняття «гуманітарний». Для одних - це комплекс гуманітарних дисциплін, адже *humanitas* - це категорія культури, освіти, духовності. Для іншого слово «гуманітарний» асоціюється перш за все з гуманітарною допомогою. Як для мене, це вельми прикрий термінологічний збіг, що часом призводить до непорозумінь, коли замість вироблення концепції гуманітарної політики в її кардинальних аспектах, все зводиться до розмови про черговий гуманітарний вантаж або про екологічно чисті макарони.

Думаю, що в країнах Європи, де є сильна традиція Гуманізму, чіткіше розмежовані ці поняття: гуманітарний і гуманістичний, людський і людяний, у нас же в означенні гуманітарних наук і гуманітарної ж допомоги ця різниця стерлася. Але треба мати на увазі цей нюанс.

Аура. У словниках радянського періоду, енциклопедичних, філософських, навіть іншомовних, – а ці словники осіли на стелажах, і люди досі користуються ними, - аура однозначно інтерпретується як термін медичний, з області симптоматики деяких тяжких недуг, як специфічний стан, що передує нападові хвороби. Це, очевидно, від нелюбові до окультних наук, де аурую вважається невидиме світіння, яким оточені матеріальні тіла, особливо людина, і яке дано побачити хіба що сенситивам та ясновидцям. Ауру вивчали ще в 20-х роках, за допомогою світлофільтрів, тоді ж у Лондоні вийшла книжка Вальтера Кельнера «Аура людини»...

Однак існує етимологія слова, досить звернутися до латини, - аура має там до десятка значень, і всі вони зв'язані з вітерцем, повівом, або золотом, відтінками золотого. Відоме Горацієве «*aurea mediocritas*» - золота середина, чи епітет Персея «*auri gena*» - золотороденний, тобто син Данаї від Юпітера, який навідав її у вигляді золотого дощу...

Що ж до поняття «нація», то лише на перший погляд здається, що це таке чітке і всім зрозуміле поняття. Саме в це поняття останнім часом, уже в умовах, здавалось би, незалежної України, внесено стільки плутанини, що пересічний громадянин може вкрай розгубитися, начитавшись нашої преси, де

українців то пропонують вважати етносом, що й досі ще не відбувся як нація, то вже аж політичною нацією, що містить у собі весь наш поліетнічний конгломерат, то народом України, то, як у Конституції сказано, - українським народом. У паспорті графа національності скасована. Епітетом національний розкидаються так бездумно, що іноді він втрачає контури сенсу.

Проблема тут навіть не в ідентифікації нації, а в кризі самоідентифікації національно дезорієнтованої частини суспільства. Не буду вдаватися в теорію питання, це окрема тема, скажу лише самоочевидну річ: якби українці не були нацією, то вони давно були б уже не українці. Однак був же якийсь божественний вітер, що кидав покоління за поколінням на боротьбу саме за цей народ, за цей шматок землі, який Бог на планеті подарував саме українцям (Л. Костенко).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

ТИПОЛОГІЯ ВЛАСНИХ НАЗВ ТА ІМЕН

1. Ономастика як наука.
2. Напрями ономастичних досліджень (типологічна ономастика; когнітивна ономастика; історична ономастика; літературно-художня та фольклорна ономастика).
3. Типи онімів (антропоніми, топоніми, зооніми, космоніми, теоніми, ергоніми, хрематоніми та ін.).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Вербич С. О. Ономастика. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-75454>
2. Масенко Л. Власні назви (оніми). *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-35126>
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2013. С. 158–185.

Допоміжна:

1. Бучко Г., Бучко Д. Історична та сучасна українська ономастика: Вибрані праці. Чернівці: Букрек, 2013.
2. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика: навч. посіб. Одеса, 2010.
3. Колесник Н. Онімія української народної пісні. Чернівці, 2017.
4. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. Київ: «Знання», 1990.
5. Скляренко О. М., Скляренко О. М. Типологічна ономастика: у 5 т. Кн. 1.: Лексико-семантичні особливості онімного простору. Одеса: «Астропринт», 2012.
6. Сокіл-Клепар Н. Мікротопоніми в контексті культурної спадщини українців. *Opera Slavica. Slavistické rozhledy. Jazykovědný sešit. XXXII / 2022 / 2. Brno, 2022. S. 7–16.* URL: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/145278>
7. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Хмельницький, 2008.

Лексикографічні джерела:

1. Белей Л. Ім'я для дитини в українській родині: Словник-довідник. Ужгород, 1993.
2. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / [редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін.]. Київ: «Наукова думка», 1982–2012.
3. Етимологічний словник літописних назв Південної Русі. Київ: «Наукова думка», 1985.

4. Лучик В. Етимологічний словник топонімів України / [відп. ред. В. Г. Скляренко]. Київ: «Академія», 2014.
5. Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ: У 2-х т. Львів, 2007.
6. Словник прізвищ північно-західної України: У 3-х т. / [упоряд. Г. Л. Аркушин]. Луцьк: РВВ «Вежа», 2009.
7. Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ: «Довіра», 2005.
8. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів: «Світ», 2005.
9. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: «Ліра», 2011.

Завдання 1. Користуючись словниками топонімів, з'ясуйте походження назв населених пунктів України.

Бахмут, Борислав, Буча, Винники, Глиняни, Гуляйполе, Дрогобич, Ізюм, Ірпінь, Львів, Маріуполь, Севастополь, Тернопіль, Харків, Херсон.

Завдання 2. Зафіксуйте мікротопоніми (або ергоніми) населеного пункту, у якому проживаєте. З'ясуйте походження цих назв і створіть із ними мініпрезентацію (до 10 слайдів).

Завдання 3. Поясніть за словниками власне особове ім'я та прізвище. Наведіть приклади розмовно-побутових варіантів свого імени. Простежте на сайті «Рідні» (<https://ridni.org/>) частотність і поширення вашого прізвища.

Завдання 4. З'ясуйте реальні прізвища (імена) сучасних українських письменників за запропонованими псевдонімами. Якщо це можливо, поясніть мотивацію вибору творчого псевдоніма. Співвіднесіть запропоновані назви творів (збірок) із авторами. Проаналізуйте способи та засоби номінації творів (збірок), які застосували автори.

Люко Дашвар, Дара Корній, Тамара Горіха Зерня, Артем Чех, Валерій

Ананьєв, Леся Богуславець, Віра Вовк, Власта Власенко, Оршуля Фариняк, Сашко Володарський (Назар Дібров).

«Доця», «Чудове Чудовисько», «За рідним краєм і в раю скучно», «Афини», «Сліди на дорозі», «Покров», «Айхо, або Подорож до початку», «Як Петрусь Коляду рятував», «Район Д», «Чар-писанка».

Завдання 5. Оберіть та опишіть десять нікнеймів будь-якої соціальної мережі. З'ясуйте семантико-мотиваційні особливості таких іменувань. Яка роль нікнеймів у віртуальному просторі?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11

ЛЕКСИЧНА НОРМА ТА ЇЇ ПОРУШЕННЯ

1. Поняття лексичної норми.
2. Причини порушення лексичних норм.
3. Типи лексичних помилок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Єрмоленко С. Норма мовна. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 420–421. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/419/mode/2up?view=theater>
2. Куляс П. П. Система – проти автоматизму суржику: редакторський погляд: навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26057/Kulias_Systema.pdf?sequence=1
3. Лексика на перетині наукових парадигм: монографія / [за ред. Л. Струганець]. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. С. 75–79. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13870/1/struhanets_monogr_leksuka.pdf
4. Мельничайко В., Криській М. Порушення лексичних норм – найхарактерніша ознака суржику. *Українська мова та література*. 2017. № 7–8 (863–864). С. 66–75. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8764/1/kr06.pdf>

Допоміжна:

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / [за заг. ред. О. Сербенської]. 3-тє видання, доп. і переробл. Львів: «Апріорі», 2017.
2. Бондаренко Н. Порушення лексичних норм та шляхи запобігання їх в українському мовленні старшокласників. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 4 (139). С. 16–21. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714007>
3. Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення Київ: КММ, 2014. С. 39–84. URL: <https://bit.ly/44nxRar>
4. Коць Т. А. До проблеми лексичної норми сучасної української літературної мови. *Мовознавство*. 2009. № 1. С. 70–75. URL: <https://bit.ly/3Ecygl6>
5. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011.
6. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль: «Астон», 2002.

Лексикографічні джерела:

1. Єрмоленко С. Норма мовна. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 420–421. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/page/419/mode/2up?view=theater>

2. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: ТВОРИ, 2020. С. 489. URL: <https://bit.ly/3E8OxI0>

Завдання 1. Віднайдіть помилки у фрагментах медіатекстів та замініть їх правильними відповідниками.

1. При цьому він розповів, що наразі Україна працює над міжнародною стратегією забезпечення безпеки в Чорному і Азовському морях (<https://www.unian.ua/>). 2. У Свалявській міськраді з'явилася вільна вакансія: подробиці (<https://svaliava.net/>). 3. Пенсіонер з метою перерахунку пенсії може заключити договір про добровільну участь в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (<https://if.tax.gov.ua/>). 4. Як поступити при конфлікті з вихователем дитячого саду? (<https://publish.com.ua/>) 5. Я сподіваюся, що таких прикрих співпадінь не буде, і я зможу потрапити на засідання РНБО (<https://lb.ua/>). 6. Разом ми обов'язково одержимо головну спортивну перемогу (<https://xsport.ua/>). 7. Кожна дитина хоче виглядати гарно і почуватися зручно (<http://sch25.vn.ua/>). 8. Після майже двох сезонів не у «Шахтарі» я в кінці кінців повертаюся назад у команду, де провів найважливіші та переможні дні моєї кар'єри (<https://ukurier.gov.ua/>). 9. Потрібно якнайшвидше прийняти міри стосовно цього, провести розслідування, які підприємства роблять викиди в атмосферу (<https://provce.ck.ua/>). 10. Штучний інтелект не зміг здати адвокатський екзамен (<https://yaizakon.com.ua/>).

Завдання 2. Виберіть у парах нормативні вислови. Із трьома складіть речення.

1) здобути освіту – одержати освіту	5) ведуча організація – провідна організація
2) мені все рівно – мені байдуже	6) чинне законодавство – діюче законодавство
3) як попало – абияк	7) дякуючи старанням друзів – завдяки старанням друзів
4) щопонеділка – по понеділках	

- 8) сорок бюлетенів – сорок
бюлетнів
9) на сьогоднішній день – на
сьогодні

- 10) двоє дівчат – дві дівчини
11) скасувати наказ – відмінити
наказ

Завдання 3. Замініть неправильні словосполучення правильним варіантом. З'ясуйте тип помилки.

Меморіальна пам'ятка, адміністративний менеджмент, падати вниз, основний лейтмотив, натовп людей, повернутися назад, перший дебют, попередити заздалегідь, майбутня перспектива, період часу, у вересні місяці, долоні рук, дублювати двічі, народний фольклор, внутрішній інтер'єр, завзятий ентузіазм, моя власна думка, майстерний віртуоз, вірне рішення, дана курсова робота, помилки зустрічаються, бархатний сезон, ближчим часом, вести переписку, діюча влада, задавати питання, командує армією, наносити шкоду, об'єм знань, ставити пробіл, явна помилка.

Завдання 6. Часто ми чуємо таке: *Мені нада купити; Я, навірно, не прийду; Хотів іменно туди поїхати.* Запропонуйте власний варіант викоренення суржику з мовлення українців (три-чотири позиції з аргументами).

Завдання 5. Віднайдіть у зовнішній рекламі лексичні помилки (п'ять–десять позицій). Проаналізуйте їх.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12

ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК НАУКА

1. Фразеологія як наука і мовознавча дисципліна.
2. Ознаки фразеологізмів. Джерела походження фразеологізмів.
3. Фразеологічне значення. Системні відношення у фразеології.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Демська-Кульчицька О. Фразеологія. Київ, 2008.
2. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: Вища школа, 2002. С. 203–205; 207–212.
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: Знання, 2010. С. 129–134; 138–143. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisiienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_Leksy_kolohiia_Fonetyka.pdf

Допоміжна:

1. Заваринська І. Ф. Фразеологізми з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах: лінгвокультурологічний аспект: Монографія. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2022. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25371/1/monografia.pdf>
2. Колоїз Ж., Малюга Н., Шарманова Н. Українська пареміологія. Кривий Ріг, 2014.
3. Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень). Київ, 1997.
4. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ: «Наукова думка», 1973.

Лексикографічні джерела:

1. Калашник В., Колоїз Ж. Словник фразеологічних антонімів української мови. Київ, 2004. URL: https://archive.org/details/frazeol_antonimi
2. Словник української мови: в 11-ти т. URL: <http://sum.in.ua/>
3. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови. К.: «Освіта», 1998. URL: https://schoolplusnet.com/up_portfolio/2016-3-2-21-42-22_file_20.pdf
4. Фразеологічний словник української мови/ уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ, 2003. URL: <https://archive.org/details/slov557>

Завдання 1. З'ясуйте, які з поданих сполучень слів функціонують як фразеологізми. Що означають такі стійкі вирази?

Бавитися (з вогнем, іграшками), *бачити* (будинок, наскрізь), *бити* (в литаври, палицею, чолом), *бігати* (очима, щовечора), *веселити* (око, друга), *вести* (до вінця, до школи, мову), *вивести* (на вулицю, з себе, на слизьке), *вилетіти* (з аеропорту, із сідла), *глянути* (через вікно, у вічі, вовком), *дати* (волю, дорóгу, зошит), *знати* (ціну, мову), *кинути* (палицею, сніжкою, оком), *підносити* (гарбуза, до обличчя, голову), *рятувати* (душу, котика), *сідати* (на дно, на стілець), *тримати* (в кулаку, в тіні, слово).

Завдання 2. Випишіть зі словників десять фразеологізмів із онімним компонентом (антропонімом, топонімом, зоонімом і под.). Поясніть значення таких фразем та створіть із ними речення.

Наприклад: *очей у Сірка позичати*. Фразеологізм із зоонімом у основі. Значення: ‘втратити почуття сорому, власної гідності’. Речення: *Щоб не позичати в Сірка очей, треба готуватися до іспиту*.

Завдання 3. Увідповідніть антонімні фразеологізми. Поясніть їхнє значення.

1. Перебиватися на чорному хлібі.	А. Од вітру валиться.
2. Кривити душею.	Б. Не покладати рук.
3. Давати нагінку.	В. Свята наївність.
4. Кров з молоком.	Г. Невелике цабе.
5. Витати в емпіреях.	Ґ. Співати дифірамби.
6. Велика риба.	Д. Жити, як бобер у салі.
7. Старий лис.	Е. Як на долоні.
8. Аби день до вечора.	Є. Спуститися з неба на землю.
9. З одного тіста книші.	Ж. З головою.
10. Прибитий на цвіту.	З. Не з нашої парафії.

Завдання 4. Віднайдіть до чотирьох стихій (ВОДА, ВОГОНЬ, ЗЕМЛЯ, ПОВІТРЯ) фразеологізми. Яких фразеологізмів найбільше? Чому?

Які знаєте діалектні фразеологізми із запропонованими компонентами?

Завдання 5. Створіть невеликий проєкт «Історія одного фразеологізму»:

- 1) поява фразеологізму (антична, біблійна, фольклорна, авторська етимологія);
- 2) синоніми та антоніми;
- 3) приклади з художніх текстів.

Завдання 6. (за бажанням). Розгадайте фразеологічний кросворд:

<https://learningapps.org/display?v=p3a5oia9n22>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 13

КЛАСИФІКАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

1. Фразеологічні зрощення.
2. Фразеологічні єдності.
3. Фразеологічні сполучення.
4. Різновиди фразем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Демська-Кульчицька О. Фразеологія. Київ, 2008.
2. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: «Вища школа», 2002. С. 203–205; 207–212.
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010. С. 129–134; 138–143. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Moisienko_Anatolii/Suchasna_ukrainska_literaturna_mova_Leksy_kolohiia_Fonetyka.pdf
4. Читай і знай! 2.: Довід.-практикум з фонетики, орфоепії, орфографії, лексикології, фразеології сучасної української мови / О. Я. Лаврінець, К. С. Симонова, І. А. Ярошевич. К., 2009. С. 164–167.

Допоміжна:

1. Колоїз Ж., Малюга Н., Шарманова Н. Українська пареміологія. Кривий Ріг, 2014.
2. Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень). Київ, 1997.
3. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973.

Лексикографічні джерела:

1. Комунікативний кодекс українців у пареміях: тлумачний словник нового типу/ Т. А. Космеда, Т. Ф. Осіпова. Дрогобич: Коло, 2010.
2. Словник української мови: в 11-ти т. URL: <http://sum.in.ua/>
3. Фразеологічний словник української мови/ уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ, 2003. URL: <https://archive.org/details/slov557>

Завдання 1. Поділіть фраземи на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення.

Бити баглаї, дати кучми, прикусити язика, справа честі, брати на сміх, бабин смик, бенеря вхопила, утнути до гапликів, дати відкоша, до сьомого поту, ні пари з уст, ребра лічити, пекти раків, брати на кпини, блимати очима.

Завдання 2. Знайдіть у поданих реченнях фразеологізми. З'ясуйте їхню приналежність із погляду семантичного зв'язку компонентів (фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності чи фразеологічні сполучення). Яку роль вони відіграють у фрагментах художніх творів?

1. *Перед паном, попом і урядником шапки не ламав, поводився незалежно, бо знав собі ціну* (Б. Антоненко-Давидович). 2. *Вона не дала себе збити на манівці, ставила одне запитання за одним, із притиском, наче слідчий* (Г. Вдовиченко). 3. *Видно, не дуже солодке заміжжя буде, бо сидить Катря, як із хреста знята* (Григор Тютюнник). 4. *Сміх її чистим дзвіночком рознісся по кутку, оповитому вечірніми сутінками, болем і радістю озвався в серці Миколи, який застигнув, притихши, біля тину, позабувши й про того клятого півня рудопірого, що дав драла в чужу жаліву, й про батька з матір'ю* (Дарина Гнатко). 5. *Та мені бур'яни — якраз на руку ковінька. Назбивав будяків, реп'яхів, лободи та чорнобилю, розпалив багаття і обідаю біля вогню* (Є. Шморгун). 6. *Юрко від несподіванки аж зірвався з дерева і вмить накивав п'ятами углуб свого двору* (М. Снаговський). 7. *Чи то пані Коструба тій своїй онуці більше наговорила, ніж було насправді, чи авторка сама передала куті меду* (Н. Гуменюк). 8. *То голос її звучить певно й владно веде за собою, то бере за душу теплими ліричними нотками, але ніколи цей голос не звучить різко, крикливо* (П. Загребельний).

Завдання 3. Правильно з'єднайте компоненти прислів'їв. З'ясуйте їхнє значення.

Бачить кіт сало,	або дома не бути.
Біда помучить	письмо – ґрунт.
Близько лікоть,	буде й в коморі.

Коли є до чого жагота,	таке й щастя.
Хто в роботі,	та не вкусиш.
Роби на дворі –	та сили мало.
Слово – вітер,	той і в турботі.
Щастя біжить,	то кипить в руках робота.
Яка Настя,	а нещастя летить.
Або волю здобути,	і мудрості научить.

Завдання 4. Випишіть назви творів українських письменників, у яких як заголовок виступає прислів'я або ж приказка. Які функції такого заголовка?

Завдання 5. Випишіть і поясніть десять уподобаних афоризмів Г. Сковороди. З одним із них складіть невелике есе (0,5 аркуша).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 14

ЛЕКСИКОГРАФІЯ – НАУКА ПРО СЛОВНИКИ

1. Теоретичні й практичні аспекти лексикографії.
2. Структура лексикографії.
3. Основні терміни лексикографії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Демська О. Вступ до лексикографії. Київ, 2010.
2. Дубічинський В. Лексикографія. Харків, 2012.
Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика. Львів, 2005.
Москаленко А. Нарис історії української лексикографії. Київ, 1961.
3. Сидні І. Лендау. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії. Київ, 2012.

Допоміжна:

1. Васильчук В. Ф. Лексикографія як наука (основи лексикографування). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: Збірник аукових праць. Київ, 2006. Вип. 16. С. 20–28.
2. Галас Я. В. З історії української лексикографії на Закарпатті (XIX–XX ст. до 1945р.). *Мовознавство*. 1997. № 6. С. 37–43.
3. Гордієнко Н. Г. Сучасна лексикографія як об'єкт лінгвістики. *Українська мова: Науково-теоретичний журнал*. 2011. № 3. С. 67–73.
4. Зубець Н. О. Українська лексикографія другої половини XX – початку XXI століття: навчальний посібник для студ. вищих навч. закл. Запоріжжя, 2008.

Завдання 1. Проаналізуйте та законспекуйте статтю О. Тараненка “Лексикографія” (<http://litopys.org.ua/ukrmova/um38.htm>). З’ясуйте основні моменти історії української лексикографії.

Завдання 2. На прикладі сучасного тлумачного словника української мови (СУМ-11, СУМ-20 або ВТССУМ) поясніть лексикографічні поняття: *структура словника, словникова стаття, реєстр, реєстрова одиниця,*

ремарка (семантична, граматична, стилістична, функціональна),
дефініція, умовні позначення.

Завдання 3. Простежте функціонування слова *душа* за різними
словниками:

тлумачним

<https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=25431&page=843>

етимологічним

<https://archive.org/details/etslukrmov2/page/n149/mode/2up>

історичним

[http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_slovnyk_1977/e_dzherela_slovnyk_1977.p
df](http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_slovnyk_1977/e_dzherela_slovnyk_1977.pdf)

лінгвокультурологічним

<https://bit.ly/47EmUUK>

З'ясуйте, які складові та лексикографічні позначки має словникова стаття
в кожному словнику.

Завдання 4. Визначте, із яких словників подані статті. Доведіть
приналежність до конкретного типу (історичний, тлумачний, омонімний
тощо).

1.

СТІМУЛ (лат. stimulus, букв. – загострена палиця, якою підганяли тварин) – 1) Причина,
що спонукає до дії. 2) Зацікавленість у здійсненні чого-небудь. 3) Подразник, який
викликає реакцію.

2.

шко́ла «навчальний загальноосвітній або спеціальний заклад; набування знань, досвіду; система практичних прийомів вивчення; напрям у науці, мистецтві тощо; (заст.) синагога, єврейський молитовний дім», *шкілка* (зменш.) «школа; розплідник дерев», *шкілка́рство* «виращування дерев», [шкі́льник] «школяр шкільний учитель (особливо в єврейській школі)» Нед, *шкі́льництво*, [шкі́ла] «школярі», [шкі́лка] «шкілка» Нед [шкі́льник] «школяр» Л, *школя́р* «учень [псевдовчений] Бі», *школяре́нко* Бі, *школярі́вна* Бі, *шкі́льний*, [шкі́льний] Нед *шкі́льськи* Куді «шкільний». [шкі́лківá

ти] «віддавати до школи; переводити до іншої школи», *шкі́лити*, *школярува́ти* «бути школярем, відвідувати школу», *ві́шкіл*, *дошкі́льник*, *дошкі́льня́*, *дошкі́льний*, *переві́шкіл*, *передшкі́ля*, *позашкі́льник*, *позашкі́льний*, *пришкі́льний*; — р. бр. болг. м. *шко́ла*, п. *szkoła*, ч. слц. *škola*, схв. *шкѡла*, цсл. *шко́ла*; — запозичене з латинської мови (можливо, за посередництвом польської); слат. *scola* «школа» пов'язане з лат. *schola* «тс.; учена доповідь», що походить від гр. *σχολή*, дор. *схолá* «дозвілля; заняття на дозвіллі; учена розмова, твір, школа»; припущення про посередництво н. *Schule* (Brückner 549) непереконливе. — Акуленко 132; Фасмер IV 449; Черных II 416; Machek ESJČ 612; Мельников Slavia 36/1, 110—111; Walde—Hofm. II 493. — Див. ще *схоло́ст*.

3.

ДАСКА́Л ч. (8) (молд. *даскэл* «учитель», гр. *διδάσκαλος*) [дьяк-учитель церковної або монастирської школи] *дида́скал*: пи(с) ю(н) *даска(л)*, *оу соучавь* (Сучава, 1475 *Cost. D. 4*); Пис(а) *Тоадер*, брат Іона *даскала*, *оу сочавь* (Сучава 1484 *BD I, 277*).

ФОРМИ: *наз. одн. даскал, даска(л)* (1475 *Cost. D. 4*; 1476 *BD I, 209*); *род. одн. ласкала, даскал(а)* 5 (1482 *BL I, 266*; 1483 *BD I, 270, 273*; 1484 *BD I, 277, 283*); *даска(л)* 1 (1483 *Cost. D. 31*).

4.

Гіпсографічна крива – графік співвідношення площ земної поверхні, зайнятих різними абсолютними висотами та глибинами. Будуючи гіпсографічну криву, на осі ординат відкладають висоти і глибини, на осі абсцис – площі, які вони займають.

5.

ЖВА́ВО, вибриком, вигибасами, вигибасом, видрібцем, виплигачем, виплигом, вискоком, вискочки, вистриба, вистрибом, вистрибцем, вихилясом, дрібушечками, дрібушками, кумелем, напролом, підбігцем, підстрибом, потоптом, тарабаном, тюпцем, чвалаями, чвалом,

6.

ЯК (мов, ніби і т. ін.) **ГІАВУ КОВТ-НУВ**. Хто-небудь дуже мовчазний, сумний. — *Нам весело, а тобі сумно?* — тихо спитала *Наталія Миколаївна, підскочивши до нього* [Проценка]. — *Бач, який він гарний!* — *додала уголос, кинувши очима на Довбню.* — *Веселий, балакучий. Уже не тебе — мов гаву ковтнув!* (Панас Мирний).

230. **ЯК** (мов, ніби і т. ін.) **МІЛА КОВТ-НУВ** (з'їв). У поганому настрої. *Почувши відповідь, пішов і пішов,* — *мов мила ковтнув* (3 усн. мови); — *Чого це ти, Чіпко, як мила з'їв?* — *питає* [Лушня]. — *Чого ти журишся?* (Панас Мирний).

7.

АНЕМІЧНИЙ, а, е. 1. У якого спостерігається падіння гемоглобіну, зменшення кількості еритроцитів, а також загальної маси крові в організмі; хворий на анемію. *Бував часто в анемічному стані, надто надвечір* (Л. Укр.).

У с п о л.: а. хворий, тіло, організм; стан.

2. перен. Безсилий, кволий. *Чи може ефективно й рішуче управляти державою у відповідальний, переломний момент її історії верства, що керується анемічними сентенціями на зразок «маємо те, що маємо»?* (із журн.).

У с п о л.: а. думка, сонце.

НЕМІЧНИЙ, а, е. 1. Недостатньо сильний, у якого занепад фізичних і (або) психічних сил; безсилий. *Лежить вона, висохла й немічна, у ліжку і слабим старечим голосом просить:* — *Дай мені води, дочко, води* (Цюпа).

У с п о л.: н. чоловік, дід, руки, голос, вигляд; фізично, духом.

2. перен. Недосконалий. *Активний наступ повела критика проти сірих, інертних, художньо немічних творів, ремісницьких підробок під літературу* (Л. Укр.).

У с п о л.: н. твір, белетристика, корінець.

8.

пекти, печу, печеш, печемо, печете; мин. пік, пекла; нак. печі, печіть

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 15

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ СЛОВНИКИ

1. Енциклопедії як різновид лексикографування.
2. Типологія енциклопедій.
3. Моделі словникових статей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Демська О. Вступ до лексикографії. Київ, 2010.
2. Дубічинський В. Лексикографія. Харків, 2012.
3. Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика. Львів, 2005.
4. Москаленко А. Нарис історії української лексикографії. Київ, 1961.
5. Сидні І. Лендау. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії. Київ, 2012.

Допоміжна:

1. Зяблюк М. Інтелектуальний паспорт держави: «Українська енциклопедія» у плині проблем і часу. *Друкарство*. 1999. № 6. С. 10–13.
2. Железняк М., Іщенко О. Про коронавірусну інфекцію COVID-19 в українських та європейських енциклопедіях. URL: <https://bit.ly/3YRz4Wf>
3. Карпіловська Є., Зяблюк М. Енциклопедія «Українська мова»: структура та принципи укладання. *Енциклопедичний вісник України*. Число 1. 2009. С. 47–53. URL: <https://bit.ly/3E3NKIp>
4. Кузеля З. Дотеперішні українські енциклопедії. *Енциклопедія Українознавства*. Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. Т. 1. С. 9–11.
5. Лісіна С. О. Українські енциклопедії з гуманітарних наук: до питання про стан розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Історичні науки. Том 31 (70). № 3. 2020. С. 203–213. URL: <https://bit.ly/44lw6KS>
6. Путрашик В. Українське онлайн-словництво: сучасний стан, традиції, перспективи. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2007. Вип. 17. С. 108–115.
7. Романів О. Незнана українська енциклопедія. *Вісник НТШ*. 1992. № 4. С. 12–13.
8. Черниш Н.І. «Українська Загальна енциклопедія» та її редактор Іван Раковський. *Вісник Книжкової палати*. 2002. № 6. С. 36–38; № 7. С. 37–40.
9. Черниш Н.І. Українське енциклопедичне книговидання: досвід XIX – XX ст. та сучасні проблеми. *Наук. пр. нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2000. Вип. 3. С. 187–198.

Завдання 1. Напишіть словникову статтю до **Вікіпедії**. Стаття може бути про історію населеного пункту, відому особистість із вашого регіону, про історію школи або іншу цікаву подію з сучасного суспільного життя.

АЛГОРИТМ ДІЙ:

Зареєструйтеся!

Виберіть для статті правильну назву

У поле пошуку **впишіть назву статті** й натисніть **«Перейти»**. Перейдіть за посиланням **«Створити сторінку»**

Правильно розпочніть статтю (повинен бути короткий вступ, визначення суті статті)

Оформляйте правильно й чітко статтю (енциклопедичний текст, що не порушує нічий авторські права, внутрішні посилання, категорії, посилання на джерела тощо).

Для кращого розуміння процесу створення статті:

<https://cutt.ly/ETLjyYm>

<https://www.youtube.com/watch?v=aTa2Pj4v8JQ>

Завдання 2. Порівняйте статтю УКРАЇНА в електронних онлайн-енциклопедіях (Вікіпедія (<http://uk.wikipedia.org>), Британіка (<https://www.britannica.com/>) та в «Енциклопедії українознавства» (за ред. В. Кубійовича), УСЕ, «Енциклопедії історії України» (2003–2013), «Географічній енциклопедії України» (у 3-х тт.). З'ясуйте особливості інтерактивного е-формату та книжкового. Порівняйте змістове наповнення статей.

Завдання 3. З «ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка» (у 2-х т.) (т. 1, Львів, 2011; т. 2, Львів, 2014) виписати по одному прикладу різних структурних моделей словникових статей (стаття-огляд, стаття-довідка, стаття-тлумачення, стаття-посилання).

Завдання 4. Розгляньте будову «Енциклопедії інтерактивного навчання» О. Пометун (<https://cutt.ly/mTLhkos>). З яких частин складається енциклопедія? Проаналізуйте енциклопедичну статтю (на вибір).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 16

ЛІНГВІСТИЧНІ СЛОВНИКИ

1. Суть, роль, типи лінгвістичних словників.
2. Структура та функції тлумачних словників.
3. СУМ-11 vs СУМ-20: порівняльна характеристика.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Демська О. Вступ до лексикографії. Київ, 2010.
2. Дубічинський В. Лексикографія. Харків, 2012.
3. Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика. Львів, 2005
4. Москаленко А. Нарис історії української лексикографії. Київ, 1961.
5. Сидні І. Лендау. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії. Київ, 2012.

Допоміжна:

1. Винник В. О. Як створювався академічний тлумачний «Словник української мови». *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія*. Київ, 2012. С. 16–27.
2. Дячук Т. Значення академічного словника в становленні української лексикографії *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Збірник наукових праць*. Київ, 2007. Вип. 14. С. 87–93.
3. Кононенко В. І. Функціонально-комунікативні аспекти академічного тлумачного словника української мови. *Мовознавство*. 2007. № 6. С. 3–11.
4. Мацько Л. І. Лінгвосоціокультурний аспект «Словника української мови-20». *Система і структура східнослов'янських мов: Збірник наукових праць*. Київ, 2012. Вип. 5. С. 200–209.
5. Німчук В. Про сучасну українську тлумачну лексикографію. *Українська мова*. 2012. № 3. С. 3–30.
6. Сніжко Н. В. Тлумачний словник як скарбниця знань про мову, світ та духовність у площині інтегрального моделювання. *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія*. Київ, 2012. С. 282–290.
7. Ткаченко О. До концепції нового «Словника української мови» (Перевидання з додатком чи новий словник?). *Українська мова*. 2002. № 1. С. 18–24.

Лексикографічні джерела:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005.
2. Короткий тлумачний словник української мови / укл. Д. Гринчишин та ін. Київ, 2010.
3. <http://sum.in.ua/>
4. <https://sum20ua.com/>

Завдання 1. Укладіть невеликий словник діалектизмів, які вживають у вашому населеному пункті.

Наприклад:

Бигáрь, *я, ч. р.* – ‘палиця’

Кúява, *и, ж. р.* – ‘безодня’

Рéвкати, *ю, єш, ють* – ‘кричати’

Спúдза, *и, ж. р.* – ‘попіл’

Штрама́цький, *ого, ч. р.* – ‘елегантний’

(с. Волосянка Стрийського р-ну Львівської обл.)

Альтернативно можна укласти фрагмент онімного лексикону улюбленого твору або ж фразеологізмів, метафор, синонімів поезій певного автора.

Завдання 2. Порівняйте будову словникових статей із реєстровим словом ЛАСКА в СУМ-11, СУМ-20, ВТССУМ та Короткому тлумачному словнику української мови.

Завдання 3. Зі СУМ-11 доберіть десять словникових статей, заголовні слова яких мають різну стилістичну характеристику.

Завдання 4. Наведіть п'ять прикладів відображення фразеологічних одиниць у тлумачному словнику.

Завдання 5. Порівняйте енциклопедичну та тлумачну словникову статтю (на основі заголовного слова НАРОД).

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА:

1. Демська О. Вступ до лексикографії. Київ, 2010.
2. Демська-Кульчицька О. Фразеологія. Київ, 2008.
3. Дубічинський В. Лексикографія. Харків, 2012.
4. Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика. Львів, 2005
5. Лексика на перетині наукових парадигм: монографія / [за ред. Л. Струганець]. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018.
6. Лексикологія сучасної української літературної мови: Методичні вказівки до практичних занять / [укладач Рудь О. М.]. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023.
7. Москаленко А. Нарис історії української лексикографії. Київ, 1961.
8. Сидні І. Лендау. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії. Київ, 2012.
9. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. Київ: «Знання», 2010.
10. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ [та ін.]; [за ред. А. П. Грищенка]. 3-тє вид., доп. Київ: «Вища школа», 2002.
11. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: «Наукова думка», 1973.
12. Філон М. І., Хомік О. Є. Сучасна українська мова. Лексикологія. Частина 1. Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010.

ДОДАТКОВІ ПРАКТИЧНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Лексикологія сучасної української літературної мови (Практикум): Навчально-методичний посібник для студентів I курсу філологічного факультету / Іван Ціхоцький, Оксана Левчук. Львів, 2014.
2. Мариненко І. О. Лексикологія української мови: практикум / Ірина Мариненко. К., 2017.
3. Читай і знай! 2.: Довід.-практикум з фонетики, орфоєпії, орфографії, лексикології, фразеології сучасної української мови / О. Я. Лаврінець, К. С. Симонова, І. А. Ярошевич. К., 2009.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ЗІ СЛОВНИКАМИ:

1. <https://goroh.pp.ua/> (тлумачний, орфографічний, фонетичний словники, словники рим, синонімів, перекладів, частотний, етимологічний, фразеологічний словники, словник афіксальних морфем).
2. <http://www.mova.info/> (частотні, граматичний словник української мови, словник мови Т. Шевченка, словник порівнянь, семантичний словник та ін.).
3. <https://slovyk.me/> (словник поетичної мови В. Стуса, правописний словник Голоскевича 1929 р., словник крилатих висловів, універсальний словник-енциклопедія та ін.).
4. <http://rozum.org.ua/> (словник іншомовних слів, антисуржик, словник «українського» суржика, орфографічний словник української мови, словник синонімів української мови та ін.)